

УДК 159.923:[111.852:005.336.2]

DOI: 10.28925/2311-2409.2019.32.11

Карам Ахмед,

аспірант Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

ORCID iD0000-0002-3250-2366

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФЕНОМЕНУ «ЕСТЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ»

У статті розкрито сутність трактування феномену «естетична компетентність особистості» з точки зору філософії, психології, педагогіки, соціології, культурології. Наголошено на взаємозв'язку синонімічних понять «готовність» та «підготовленість»: «готовність» — поняття ширше, ніж компетентність та підготовленість, які можуть бути поодинокими, фрагментарними, тобто не забезпечувати цілковитої здатності виконувати функції діяльності. Визначено художньо-естетичну компетентність як систему внутрішніх засобів регуляції художньо-естетичних дій, до складу якої входять художньо-естетичні знання, соціальні настанови, уміння й досвід, естетична орієнтованість, заснована на знаннях та чуттєвому досвіді, вільне володіння художньо-естетичними засобами й досягнення адекватного сприйняття художньо-естетичної ситуації. Розкрито сутність та особливості естетичної компетентності. Виокремлено сучасні підходи до визначення поняття «естетична компетентність особистості». Розкрито компоненти естетичної компетентності. Виділено специфічні риси, а також чинники впливу на розвиток естетичної компетентності. У висновку відмічено, що досліджуване поняття «естетична компетентність особистості» слід диференціювати на такі різновиди, як естетична й художня компетентність, тоді кожна з них для певного мистецького фах, водночас матиме загальний і специфічний зміст.

Ключові слова: компетентність, компетенція, естетика, естетична компетентність, художньо-естетична компетентність, особистість.

© Карам Ахмед, 2019

Вступ. Естетичну компетентність можна визначити як здатність особистості сприймати і розуміти прекрасне у повсякденному житті, мистецтві, дійсності та прагнення й уміння будувати своє життя за законами краси.

Естетичну компетентність ми розглядаємо як інтегральне особистісне утворення, що характеризується здатністю індивіда сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві та забезпечує можливість естетично освоювати дійсність за законами краси, адаптацію, самореалізацію його у суспільстві.

Мета статті — розкрити сутнісні характеристики естетичної компетентності особистості.

Поняття «естетична компетентність» використовується для відображення ставлення особистості до різних сторін навколишньої дійсності. З метою чіткішого розуміння сутності окресленого феномену розглянемо окремі його поняття, враховуючи їх співвідношення: «естетична компетентність» з поняттями «компетентність», естетика».

В «Етимологічному словнику англійської мови» зазначено, що поняття «competency» виникло у 1590 році, має корінь «compete» («су-

перництво»), запозичений із латинського слова «competentia» (переклад — «збиратися, згода, симетрія»), і визначається як спроможність забезпечити життєві потреби. З 1797 року трактується як «достатньо кваліфікований» (Кляйн Е., 1996). Слід зазначити, що у мовленнєвій практиці лексема «competensу» фігурувала раніше, ніж слово «competence». Надалі при одночасному вжитку тривалий час поняття компетентності і компетенції вважалися абсолютно тотожними і позначали спроможність особи робити щось успішно або ефективно.

У «Словнику іншомовних слів» компетентність (із лат. competens (competentis) — належний, відповідний) означає поінформованість, обізнаність, авторитетність. Компетенція (лат. competentia, від competo — взаємно прагну, відповідаю, підходжу) — коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; коло питань, у яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід (Айзікова Л.В., 2008).

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» прикметник «компетентний» подано у двох значеннях: 1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який чим-небудь добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний. Іменник «компетенція» також має подвійну інтерпретацію: 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи (Бусел В.Т., 2005). За таким трактування різниця між змістом цих понять майже непомітна, але компетентність все ж таки позначена дещо ширше. Саме тому науковці намагаються чіткіше розвести ці поняття.

На переконання Л. Айзікової, поняття «компетенція» більше стосується внутрішніх якостей і характеристик особистості, а «компетентність» пов'язана з її поведінкою (Айзікова Л.В., 2008). Проте дослідниця, на жаль, не конкретизує їх.

Як переконливо доводить М. Головань, компетентність є системним явищем, оскільки інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід та особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, усвідомлюючи при цьому значущість предмета й результату діяльності. На його думку, компетентним можна стати, опановуючи певні компетенції і реалізуючи їх у досвіді конкретної діяльності (Головань М.С., 2011). Відтак, компетенція є частковим явищем щодо компетентності.

Згідно з висновками М. Головань, компетенцію одночасно слід розглядати у трьох сенсах: 1) як коло питань, у яких особа повинна бути обізнана; коло повноважень, делегованих суб'єкту (посадовцю, органу управління, групі та ін.); 2) як досвід, інформаційний ресурс, знання у певній предметній галузі, якими володіє суб'єкт; 3) соціально задана вимога до підготовки особи у певній сфері (Головань М.С., 2011).

На рубежі ХХІ століття термін «компетентність» міцно вкоренився в освітню галузь, про що свідчить широке його використання експертами країн Європейського союзу в значенні здатності особи активно застосовувати знання й уміння для навчальних досягнень у нових ситуаціях. Згодом Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI) поняття компетентності трактує як спроможність кваліфіковано проводити діяльність, виконувати завдання або роботу. Ця категорія також охоплює сукупність знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення визначених стандартів у професійній галузі або певній діяльності.

У психолого-педагогічній літературі нерідко поняття «компетентність» використовують у значенні професіоналізму як набутої у ході навчальної і практичної діяльності здатності до якісного виконання функціональних обов'язків та досягнутого високого рівня майстерності і вправності у певному занятті. По суті це означає професійну компетентність фахівця, що полягає в єдності його теоретичної і практичної готовності до здійснення діяльності. Як бачимо, тут фігурує інша психологічна категорія «готовність», яка нині надзвичайно широковживана і позначає результативність підготовки фахівця та є передумовою розвитку його професіоналізму. Очевидним стає взаємозв'язок синонімічних понять «готовність» та «підготовленість». На наше переконання, будь-яка готовність до чогось є результатом підготовки, спрямованої на формування компетентностей. Тому «готовність» — поняття ширше, ніж компетентність та підготовленість, які можуть бути поодинокими, фрагментарними, тобто не забезпечувати цілковитої здатності виконувати функції діяльності.

У теорії і практиці мистецької освіти вчителя образотворчого мистецтва, зазвичай, називають художником-педагогом. Звідси й виникла така нова галузь наукових знань, як ху-

дожня педагогіка, у межах якої фігурують такі загальні поняття як «професійна компетентність» та «естетична компетентність».

Так, у дослідженні Л. Малінської компетентність учителя образотворчого мистецтва потрактовано як узагальнену особливість властивостей особистості педагога-художника, що характеризує його спроможність виконувати професійні завдання як з художнього, так і з педагогічного кута зору, уміння застосовувати одержані знання, цінності й нахили, життєвий, професійний, а також творчий досвід (Малинская Л.Л., 2010). Це підтверджує нашу позицію щодо необхідності реалізації художньо-творчого складника його професійної діяльності. На цьому також наголошує П. Пайдуков, розглядаючи професійну компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва як інтегративне та особистісне утворення суб'єкта, що забезпечує його готовність до свідомої і якісної педагогічної і художньої діяльності, успішної організації художньої освіти учнів. На переконання дослідника, до її змісту входять такі провідні компетенції, як педагогічна, образотворча, проектна, науково-дослідна та рефлексивна (Пайдуков П.В., 2013). Усі вони в своїй єдності засвідчують найбільш інтегративну категорію «художньо-естетична компетентність» фахівця в галузі мистецтва.

В енциклопедичному словнику «Психологія спілкування» за редакцією А. Бодальова художньо-естетична компетентність трактується як здатність читача, глядача, слухача вичерпувати з художньої тканини твору різні за глибиною і наповненістю змістовно-сміслові шари. Ця характеристика відображає загальний рівень естетичного розвитку особистості, її досвід спілкування із мистецтвом, а також ступінь творчості, що виявляється в сприйнятті мистецтва. Усе це залежить від знань, когнітивної складності картини світу реципієнта, його здатності до сприйняття багатомірності й альтернативності, від володіння специфічними «мовами» різних видів, стилів і жанрів мистецтва, що дають змогу «перекласти» зміст мови мистецтва на мову людських емоцій і смислів (Бодалев А.А., 2005).

На переконання І. Ревенко, художньо-естетична компетентність — це певний обсяг культурно-історичних та художньо-естетичних знань; уміння і навички художньо-естетичного сприймання, аналізу й інтерпретації творів мистецтва відповідно до авторського задуму, розуміння єдності форми й змісту; прагнення й здатність реалізувати на практиці худож-

ньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності (Ревенко І.В., 2007).

Аналогічну позицію щодо сутності художньо-естетичної компетентності вчителя образотворчого мистецтва відстоює Л. Гарбузенко. Дослідниця також вважає, що це здатність художника-педагога керуватися відомими естетичними знаннями і поглядами, уміннями в самостійній художньо-творчій і виховній діяльності відповідно до загальнолюдських естетичних цінностей (Гарбузенко Л.В., 2016).

На думку Л. Михайлової, художньо-естетична компетентність — це розвиненість художніх інтересів, смаків, потреб, ідеалів та естетичних ціннісних орієнтацій у галузі мистецтва, художньо-образного мислення, володіння мовами різних видів мистецтва, здатність бути слухачем, глядачем, читачем і творцем, уміння сприймати, інтерпретувати й оцінювати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній творчій діяльності (Михайлова Л.М., 2009).

Художньо-естетична компетентність слід розглядати як систему внутрішніх засобів регуляції художньо-естетичних дій, до складу якої входять художньо-естетичні знання, соціальні настанови, уміння й досвід, естетична орієнтованість, заснована на знаннях та чуттєвому досвіді, вільне володіння художньо-естетичними засобами й досягнення адекватного сприйняття художньо-естетичної ситуації.

Під художньо-естетичною компетентністю особистості Ю. Стюард розуміє динамічний процес становлення її суб'єктивної особистісно-змістовної позиції розуміння сенсу та значення естетичних норм, тяжіння до творчої самореалізації, наявності соціально-моральної позиції (Айзікова Л.В., 2008).

Аналогічну позицію відстоює І. Ревенко, визначаючи художньо-естетичну компетентність як певний обсяг культурно-історичних та художньо-естетичних знань; уміння і навички художньо-естетичного сприймання, аналізу й інтерпретації творів мистецтва відповідно до авторського задуму, розуміння єдності змісту і форми; прагнення й здатність реалізувати на практиці художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності (Ревенко І.В., 2007).

Л. Масол та О. Гайдамака художньо-естетичну компетентність особистості розуміють як інтегральний духовно-естетичний феномен,

готовність і здатність особистості мобілізувати персональні ресурси — організовані в систему художні знання, уміння, ставлення, здібності, якості, необхідні для ефективного вирішення художніх завдань у типових і нестандартних ситуаціях, у побудові власної траєкторії життєтворчості (Масол Л.М., 2006).

Поняття художньо-естетичної компетентності Л. Михайлова подає дещо ширше: як розвиненість в особистості художніх інтересів, смаків, потреб, ідеалів та естетичних ціннісних орієнтацій у галузі мистецтва, художньо-образного мислення, опанування мовами різних видів мистецтва, здатність бути слухачем, глядачем і творцем, уміння сприймати, інтерпретувати й оцінювати художні твори, висловлювати особисте ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній творчій діяльності (Михайлова Л.М., 2009).

Визначаючи художньо-естетичну компетентність як комплексну характеристику особистості майбутнього художника-педагога, С. Чернишова вважає, що вона має охоплювати такі компоненти: художньо-естетичні знання, уміння (теоретичні знання і практичні вміння з рисунку, композиції, кольорознавства, технології художньої обробки матеріалів); досвід успішної практичної діяльності зі створення творів образотворчого мистецтва; сформовану мотивацію до творчої художньо-естетичної діяльності і творчого зростання; здатність

до досягнення загальної когнітивної складності картини світу, до сприйняття, розуміння й інтерпретації творів мистецтва; сформований естетичний смак і прагнення до естетичного перетворення навколишнього простору; готовність навчати художньо-естетичній творчості майбутніх учнів (Чернышова И.В., 2008). Щоправда, послідовність викладу цих складників дещо неузгоджена з усталеною ієрархією усталеної структури елементів будь якого виду активності: мотивація — свідомість — діяльність.

Висновки. З окреслених визначень випливає, що художньо-естетична компетентність — це поняття надзвичайно широке, оскільки охоплює мотиваційну, перцептивну, когнітивну, творчо-діяльну й рефлексивну сфери структури особистості. У такому розумінні ця категорія стосується дітей, залучених до художньо-естетичної культури, та дорослих людей, які захоплюються мистецтвом або займаються ним на професійному рівні. Очевидно, що художньо-естетичною компетентністю мають володіти фахівці різного мистецького профілю: музиканти, хореографи, живописці, графіки, дизайнери, майстри декоративно-прикладного мистецтва й художники-педагоги. Однак якщо це поняття диференціювати на такі різновиди, як естетична й художня компетентність, то виявиться, що кожна з них для певного мистецького фаху водночас має загальний і специфічний зміст.

ДЖЕРЕЛА

1. Айзікова Л.В. Компетенція та компетентність: до визначення понять у пошуках зарубіжних дослідників / Л.В. Айзікова // Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. Збірник наукових праць. — Одеса: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. — 2008. — Вип. 12. — С. 291–296.
2. Бодалев А.А. Психология новой эры: компетентность или беспомощность [Електронний ресурс] / А.А. Бодалев. — Режим доступу : <http://www.vakhromov.narod.ru/publ/docs/014.doc>
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [ред. В.Т. Бусел]. — К. : Перун. — 1728 с.
4. Гарбузенко Л.В. Декоративно-прикладне мистецтво: крок до художньо-естетичної компетентності : навч.-метод. посіб. / Л.В. Гарбузенко ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. — Кіровоград : Александрова М.В., 2016. — 132 с.
5. Головань М.С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять / М.С. Головань // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — 2011. — № 8. — С. 224–233.
6. Кляйн Е. Великий етимологічний словник англійської мови / Е. Кляйн. — Elsevier Publishing Company, 1996. — 355 с.
7. Малинская Л.Л. Педагогические условия подготовки будущих учителей изобразительного искусства к руководству художественно-творческой деятельностью школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Малинская Л.Л. — Уфа, 2010.
8. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. — Х. : Веста ; Вид-во «Ранок», 2006. — 256 с.
9. Михайлова Л.М. Естетичне виховання молоді компетентнісний підхід // Вісник національного технічного університету України: Філософія. Психологія. Педагогіка. — 2009. — № 1. — С. 158–162.

10. Пайдуков П.В. Формирование профессиональной компетентности у будущих учителей изобразительного искусства в процессе предметной подготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук.: спец. 13.00.08 / Пайдуков П.В. — Чебоксары, 2013. — 22 с.
11. Ревенко І.В. Художньо-естетична компетентність учителя як показник його професійної культури / І.В. Ревенко // Мистецтво і освіта. — 2007. — № 3. — С. 139–146.
12. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. — Київ, 1974.
13. Чернышова И.В. Творческая самореализация личности в художественно-образовательной деятельности // Искусство и образование. — 2008. — № 1. — С. 15–23.

REFERENCES

1. Aizikova L. V. (2008). Kompetentsiia ta kompetentnist: do vyznachennia poniat u poshukakh zarubizhnykh doslidnykiv [Competence and competency: to define concepts in search of foreign researchers] / L. V. Aizikova // Naukovyi visnyk PNPu im. K. D. Ushynskoho/ Zbirnyk naukovykh prats / Odesa, PNPu im. K.D. Ushynskoho. Vypusk 12. S. 291 — 296. (ukr)
2. Bodalev A. A. (2005). Psykholohyia novoi ery: kompetentnost yly bespomoshchnost [Psychology of a new era: competence or helplessness] / A. A. Bodalev [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.vakhromov.narod.ru/publ/docs/014.doc>. (rus)
3. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian] / [red. V.T. Busel]. K. : Perun. 1728 s. (ukr)
4. Harbuzenko L. V. (2016). Dekorativno-prykladne mystetstvo: krok do khudozhno-estetychnoi kompetentnosti : navch.-metod. posib. [Arts and crafts: a step towards artistic and aesthetic competence: a teaching manual] / L. V. Harbuzenko; Kirovohrad. derzh. ped. un-t im. V. Vynnychenka. Kirovohrad : Aleksandrova M. V. 132 c. (ukr)
5. Holovan M. S. (2011). Kompetentsiia ta kompetentnist: porivnialnyi analiz poniat [Competence and competency: a comparative analysis of concepts] / M. S. Holovan // Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii. №8. S. 224 — 233. (ukr)
6. E. Kliain. (1996). Velykyi etymolohichni slovnyk anhliiskoi movy [Kleins Comprehensive Etymological Dictionary]. Elsevier Publishing Company. 355 s. (ukr)
7. Malynskaia L. L. (2010). Pedahohycheskye uslovia podhotovky budushchykh uchyteli yzobrazytelnoho yskusstva k rukovodstvu khudozhestvenno-tvorcheskoi deiatelnosti u shkolnykov [Pedagogical conditions for the preparation of future teachers of fine arts to guide the artistic and creative activities of students] / L.L. Malynskaia. Avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.08. Ufa. (rus)
8. Masol L. M. (2006). Metodyka navchannia mystetstva u pochatkovii shkoli : posibnyk dlia vchyteliv [Methods of teaching art in elementary school: a teachers' manual] / L. M. Masol, O. V. Haidamaka, E.V. Bielkina, O. V. Kalinichenko, I. V. Rudenko. Kh. : Vesta : Vydavnytstvo «Ranok». 256 s. (ukr)
9. Mykhailova L. M. (2009). Estetychne vykhovannia molodi: kompetentisnyi pikhid [Aesthetic education of young people from a competent way.]. Visnyk natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy: Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika. № 1. S. 158-162. (ukr)
10. Paidukov P. V. (2013). Formyrovanye professyonalnoi kompetentnosti u budushchykh uchyteli yzobrazytelnoho yskusstva v protsesse predmetnoi podhotovky [Formation of professional competence of the future fine arts teachers in the course of subject preparation]: avtoreferat dys. ... kand. ped. nauk, spets.: 13.00.08 / P. V. Paidukov. Cheboksary. 2013. 22 s. (rus)
11. Revenko I. V. (2007). Khudozhno-estetychna kompetentnist uchytelia yak pokaznyk ioho profesiinoi kultury [Artistic and aesthetic competence of the teacher as an indicator of his professional culture] / I. V. Revenko // Mystetstvo i osvita. № 3. S. 139–146. (ukr)
12. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. (1974) // za redaktsiieiu O. S. Melnychuka, Kyiv. (ukr)
13. Chernyshova Y. V. (2008). Tvorcheskaiia samorealizatsiia lychnosti v khudozhestvenno obrazovatelnoi deiatelnosti [Creative self-realization of personality in artistic and educational activity] // Yskusstvo y obrazovanye. № 1. S. 15–23. (rus)

Карам А.

СУЩНОСТНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФЕНОМЕНА «ЭСТЕТИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ЛИЧНОСТИ»

В статье раскрыта сущность трактовки феномена «эстетическая компетентность личности», с точки зрения философии, психологии, педагогики, социологии, культурологии. Отмечено взаимосвязь синонимических понятий «готовность» и «подготовленность»: «готовность» — понятие более широкое, чем компетентность и подготовленность, которые могут быть единичными, фрагментарными, то есть не обеспечивать полной способности выполнять функции деятельности. Определена художественно-эстетическая компетентность как система внутренних средств регуляции художественно-эстетических действий, в состав которой входят художественно-эстетические знания, социальные установки, умения и опыт, эстетическая ориентированность, основанная на знаниях и чувственном опыте, свободный художественно-эстетическими средствами и достижения адекватного восприятия художественно-эстетической ситуации. Раскрыта сущность и особенности эстетической компетентности. Выделены современные подходы к определению понятия «эстетическая компетентность». Раскрыты компоненты эстетической компетентности. Выделены специфические черты, а также факторы влияния на развитие эстетической компетентности. В заключении отметим, что исследуемое понятие «эстетическая компетентность» следует дифференцировать на такие разновидности, как эстетическая и художественная компетентность, тогда каждая из них для определенной художественной специальности одновременно будет иметь общий и специфический смысл.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, эстетика, эстетическая компетентность, художественно-эстетическая компетентность, личность.

A. Karam

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE PHENOMENA "AESTHETIC COMPETENCE OF PERSONALITY"

A. Karam, Postgraduate student of Vladimir Dahl Eastern Ukrainian National University

In the article it is revealed the essence of interpretation of the phenomenon of «aesthetic competence» from the point of view of philosophy, psychology, pedagogy, sociology, and cultural studies. Emphasis is placed on the interconnection of synonymous terms «readiness» and «preparedness»: «readiness» is a concept broader than competence and preparedness, which may be single, fragmented, that is, not to provide the full capacity to perform the functions of an activity. The essence of the outlined phenomenon is analyzed through its separate concepts, taking into account their relation: «aesthetic competence» with the concepts «competence», aesthetics «. Artistic and aesthetic competence is defined as a system of internal means of regulation of artistic and aesthetic actions, which includes artistic and aesthetic knowledge, social guidelines, skills and experience, aesthetic orientation, based on knowledge and sensory experience, free possession of artistic and aesthetic means and perception of artistic and aesthetic situation. The essence and features of aesthetic competence are revealed. The modern approaches to defining the concept of «aesthetic competence» are highlighted. The components of aesthetic competence are revealed. Specific features and factors influencing the development of aesthetic competence are highlighted. In conclusion, it is noted that the concept under study, aesthetic competence, should be differentiated into such varieties as aesthetic and artistic competence, while each of them, for a particular artistic profession, will at the same time have a general and specific meaning.

Key words: competence, competency, aesthetics, aesthetic competence, artistic and aesthetic competence, personality.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2019 р.
Прийнято до друку 29.10.2019 р.